

OPZHN ano, nebo ne?

V současné době je mezi důstojníky různých stupňů velení, různých specializací, ale i mezi vědeckopedagogickými pracovníky a specialisty v dané problematice často diskutována otázka významu, místa a úlohy OPZHN vůbec a v systému zabezpečení vojsk zvláště. Diskuse je založena především na hodnocení místa ZHN v soudobých zbraňových systémech, reálného začlenění ve zbrojních arzenálech, jejich úlohy v případném vedení boje a operace a především na posuzování tendence vývoje v oblasti ZHN směrem k jejich úplnému zákazu a likvidaci.

Pochopit význam souboru opatření, která jsou, pro zjednodušení, z určité setrvačnosti a snahy po zachování členění systému zabezpečení vojsk, ozna-

čována stále jako OPZHN, vyžaduje, podle mého názoru, posoudit různé aspekty problému, které se pokusím v dalším naznačit. Jsou to především:

- současný vývoj v oblasti ZHN vůbec,
- předpokládaný charakter vedení boje i operace a oblast působení armády ČR,
- cíle a obsah OPZHN,
- možnost vedení bojové činnosti v podmínkách radioaktivního nebo chemického zamoření bez použití ZHN,
- znalosti a připravenost velitelů zabezpečit úkoly OPZHN.

V prvním přiblížení je neoddiskutovatelné, že obecná tendence vývoje v oblasti ZHN směřuje logicky k jejich postupnému omezování, zákazu a likvidaci. Důkazem toho jsou základní smlouvy, a to **Úmluva o zákazu vývoje, výroby a skladování bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení z roku 1972, Úmluva o zákazu chemických zbraní a o jejich likvidaci z roku 1993** a bilaterální smlouvy o omezení jaderných zbraní START 1 a START 2. Tyto smlouvy určitým způsobem pokrývají, i když START 1, 2 jen pro dvě smluvní strany, téměř celé spektrum soudobých ZHN.

Uzavření smluv a především jejich naplňování má však celou řadu úskalí.

Každá smlouva platí jen pro ty účastníky, kteří ji **podepíší a chtějí naplňovat**. Smlouvy tedy, a historické zkušenosti nás o tom přesvědčují, nemusí být vždy dodrženy. Z hlediska platnosti jako takové je pak zatím všeobecně platná jen smlouva o **Zákazu biologických zbraní**, i když i zde se už objevily informace o jejím porušování (1). V oblasti biologických materiálů je velmi složitá kontrola, protože výzkum a vývoj prostředků prevence a léčení různých chorob vyžaduje manipulaci s kulturami mikrobů a bakterií a eventuální zneužití takového výzkumu stoprocentně vyloučit nelze.

Naproti tomu smlouvy o jaderných a chemických zbraních se zdaleka netýkají všech jejich současných a potenciálních vlastníků. Především u chemických zbraní je zřejmá druhá tendence - snaha některých států, hlavně z nestabilních oblastí světa, tyto zbraně vlastnit.

Vlastnictví jaderných zbraní deklarovalo **původně 5 zemí**. Tento počet se rozpadem SSSR **zvýšil na 8**. Existuje však dalších **4 až 5 zemí**, které se o získání jaderné zbraně pravděpodobně snaží. Ještě složitější je situace u chemických zbraní, kdy deklarace o chemickém arzenálu pro bojové použití vlastně předložily jen **dva státy** (a Irák, který to prokázal prakticky), ale kolem **20 dalších zemí** (1) tyto zbraně možná vlastní nebo o jejich získání usilují. Velká část zemí, u nichž se předpokládá snaha o získání chemických zbraní, není signatářem smlouvy o jejich zákazu. Často uváděná skutečnost, že stát, který nevlastní chemické zbraně, má ale vyspělý chemický průmysl, může v krátké době několika týdnů tyto zbraně použít v boji, je však vysoce nepravděpodobná.

Dvě uvedené protikladné vývojové tendence se rovněž protikladně promítají do předpokládané činnosti, případně ohrožení vojsk Armády ČR. Obranná doktrína státu logicky předpokládá vedení operací Armádou ČR výhradně na státním teritoriu. Střední Evropa je bez ZHN. Jejich případné použití na evropském kontinentu je minimální. Paradoxně se však s těmito zbraněmi mohou naše jednotky setkat pravděpodobněji než v dobách studené války, a to např. při plnění úkolů v rámci mírových sil OSN nebo při podobných akcích, jako byl konflikt v Perském zálivu.

Dále si je třeba uvědomit, že proces likvidace ZHN je dlouhodobý. Např. smlouva o chemických zbraních je rozpracována na dobu 10 let od ratifikace. Finanční náklady na likvidaci některých druhů ZNH převyšují i náklady na jejich výrobu. Vzhledem k celkovému arzenálu ZHN a některým snahám po vstupu do „klubu“ států vlastních jaderné nebo chemické zbraně, vlastně fakticky, kromě likvidace některých tříd jaderných zbraní, k zásadním změnám ještě nedošlo. ZHN stále zůstávají nejničivějším prvkem ve zbraňových systémech soudobých armád. Znat jejich účinky, hovořit o nich, mít rozpracovány způsoby ochrany není nic „nemravného“, jak by se mohlo zdát z postojů některých důstojníků k této problematice. ZHN jsou současným reálným vojenskopolitickým faktem. Vojenští specialisté, ale i odborný tisk v průmyslové a vojensky vyspělých zemích se jimi odpovědně zabývají.

Struktura a obsah OPZHN, tak jak jsou definovány našimi nynějšími přepisy, již částečně reagují na změny, k nimž ve vývoji dochází, a akceptují i tu skutečnost, že vojska mohou být nucena plnit úkoly v **podmínkách radioaktivního a chemického zamoření**, aniž by byly zbraně hromadného ničení použity. Tato skutečnost, i když zřejmá, nebyla dříve zdůrazňována.

Cíl OPZHN je v současnosti definován takto: Maximálně oslabit účinky jaderných, chemických a biologických zbraní, **radiačních a chemických havárií** na vojska, **zachovat jejich bojeschopnost**, a **tak zabezpečit úspěšné splnění stanovených úkolů**.

Je zřejmé, že soubor opatření, kterým je současný systém OPZHN, má za cíl chránit nejen před účinky ZHN, ale i před následky událostí, které dnes souhrnně označujeme jako **radiační a chemické havárie** a které jsou charakterizovány únikem radioaktivních a toxických látek do životního prostředí bez ohledu na prvotní příčinu tohoto úniku. Teritorium státu je poměrně hustě zaplněno objekty využívajícími, produkujícími, skladujícími nebo přepravujícími radioaktivní nebo toxické látky.

Vzhledem k obsahu jednotlivých opatření jsou tato členěna do dvou základních skupin, a to na opatření všeobecná a zvláštní:

■ Všeobecná opatření:

- **Aktivní boj** s prostředky jaderného a chemického napadení protivníka.
- **Včasně zjištění** příprav protivníka k použití ZHN.
- **Rozptýlení vojsk a změny prostorů** jejich rozmístění.
- **Ženijní budování** prostorů a postavení zaujímaných vojsky a **příprava komunikací** pro manévry.
- **Využití** ochranných a maskovacích vlastností **terénu**.

■ Zvláštní opatření:

- **Varování vojsk** před bezprostředním nebezpečím použití ZHN.
- **Uvědomování vojsk** o jaderných úderech, chemických napadeních, použití biologických zbraní, radiačních a chemických haváriích, radiační, chemické a biologické situaci.

- **Zjišťování následků** použití ZHN, radiačních a chemických havárií.
- **Zajištění ochrany** vojsk při činnosti v zamořených pásmech (prostorech), v prostorech požárů, závalů a zátop.
- **Odstraňování následků** použití ZHN, radiačních a chemických havárií.

Rozdíl mezi oběma skupinami opatření spočívá v jejich realizaci. Zatímco se u všeobecných opatření předpokládá organizace a provádění nepřetržitě, v plném rozsahu, při přípravě a vedení boje jak za použití ZHN, tak i „jen konvenčních“ zbraní, zvláštní opatření se v boji vedeném konvenčními prostředky jen připravují, **pokud ovšem nehrozí** akutní nebezpečí radiační nebo chemické havárie.

Všeobecná opatření jsou, jak vyplývá z jejich obsahu, obdobná běžným opatřením ochrany vojsk před účinky konvenčních zbraní a liší se od nich, vzhledem k předpokládaným mimořádným účinkům ZHN, jen **naléhavostí a rozsahem**.

Zvláštní opatření jsou specifická pro zabezpečení činnosti vojsk za podmínek **použití ZHN protivníkem nebo v prostorech jinak zamořených radioaktivními, chemickými, případně biologickými látkami**.

Současný obsah OPZHN je tedy **širší než vyplývá z názvu**. Není zařazen velitel a štáb a pravděpodobně bude podstatně méně procvičován jeho zvládnutí, než tomu bylo v dobách dřívějších. To však nezbavuje funkcionáře odpovědnosti za organizaci OPZHN v případě potřeby. K tomu je nezbytné určité poměry základních znalostí problematiky a především základní všeobecný přehled. Ukazuje se, že velitelé často možné nebezpečí vyplývající z případného zamoření části teritoria radioaktivními nebo toxickými látkami podceňují nebo mu naopak přikládají ve svých rozhodnutích podstatně větší význam, než je nezbytné. Je to ovšem dáno i skutečností, že naše řady a předpisy zatím podrobněji činnost vojsk v prostorech zamořených po radiačních a chemických haváriích důsledně neřeší.

Jeví se proto účelné věnovat určitý výukový prostor ve vojenských školách, především pak v akademických (případně kvalifikačních) kurzech důstojníků, v němž by byla problematika organizace OPZHN u jednotek, útvarů a svazků komplexně objasňována. U vojsk by pak měla být tato problematika zahrnuta do velitelské přípravy. Jsem toho názoru, že vzdělaný důstojník by měl mít znalosti přesahující poněkud rámec toho, co bezprostředně řeší ve své každodenní činnosti a které by mu dovozovaly základní orientaci i v tak složité problematice.

Současně je ovšem možné hledat i jiný název opatření, lépe vystihující skutečnou podstatu, upravit dle cílů způsobem obsah nebo diskutovat o systémových změnách začlenění současné „OPZHN“ do širšího systému ochrany vojsk vůbec. To je však zatím záležitost teoretická.

Hlavní cíl a podstatná část obsahu tohoto opatření současného bojového zabezpečení zatím zůstává nezměněna. Jde o to splnit stanovené úkoly za daných podmínek s minimálními ztrátami na životech a minimálním vlivem na zdravotní stav vojsk. K tomu v boji a operaci přispějí i znalosti a připravenost velitelů a štábů organizovat činnost vojsk i za tak extrémních podmínek, jaké mohou vzniknout po použití některého druhu ZHN nebo po radiační či chemické havárii.

Mám-li odpovědět na otázku naznačenou v nadpisu tohoto článku, pak odpovídám OPZHN ano, ale nikoli jako nějaký výjimečný systém zastiňující svou závažností cokoli jiného. Nikoli jako soubor opatření životně důležitý pro každý krok vojáka v míru i v boji. Ale jako logicky uspořádaný souhrn informací, zkušeností a návodů k řešení velmi složitého úkolu splnění stanoveného cíle při zabezpečení ochrany osob ať už v podmínkách použití ZHN nebo v prostorech zamořených škodlivinami různého druhu.

S využitím materiálů:

- (1) **SIPRI Yearbook.** Oxford University Press. Oxford 1991.
- (2) **Sborník vědeckých prací VLA JEP,** Hradec Králové 1993.